

АНАЛІЗ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ ЯК БАЗОВОГО ЕЛЕМЕНТУ АГРАРНОЇ ПОЛІТИКИ РОЗВИНЕНИХ КРАЇН СВІТУ

П. П. НЕСЕНЕНКО канд. екон. наук, доц., доц. кафедри загальної економічної теорії та економічної політики

Одеський національний економічний університет, м. Одеса, Україна

Національні інтереси держави на довгострокову перспективу полягають у підвищенні конкурентоспроможності національної економіки, перетворенні України у світову державу, діяльність якої спрямована на підтримку стратегічної стабільності і взаємовигідних партнерських відносин з іншими державами світу. Однак, на сьогодні в Україні аграрний сектор не є самодостатньою галуззю економіки та не здатний до розвитку на принципах самофінансування і самоокупності, а тому, зрозуміло, аграрії потребують участі держави в регулюванні розвитку сільських територій. Виходячи з вище наведеного, стає зрозумілим, що актуальність теми даного дослідження не викликає сумнівів.

Для вивчення позитивного світового досвіду та можливостей його подальшого використання у вітчизняній практиці господарювання, розглянемо досвід аграрної політики деяких розвинених країнах світу щодо управління розвитком сільських територій та державної підтримки аграріїв.

У першу чергу заслуговує розгляду досвід організації сільської місцевості в США, де «домінують принципи невтручання (більш коректно – непрямого втручання) держави в регулювання розвитку сільських територій (як і в інших сферах політики розвитку). В цій країні ситуація, коли сільські жителі самі та переважно власними ресурсами розвивають свою територію за контролю і переважно консультативно-інформаційної допомоги держави» [1, с. 91].

Саме така модель розвитку в Україні може бути найбільш дієвою, адже відомо, що великі фінансові вкладення держави до сільської місцевості без адекватної організаційної діяльності із залученням ініціативи сільських мешканців свого часу не дали очікуваного результату. Головним механізмом стимулювання розвитку та поширення інновацій в сільських територіях США є спеціалізована консалтингова структура «Екстеншен» («Дорадча служба»). Оскільки такий підхід в США показав позитивні результати, то запозичення цього досвіду через створення в Україні загальнонаціональної та дієвої мережі дорадчих служб в сільських територіях є одним з пріоритетних завдань, що стоять перед суспільством у сфері розвитку сільських територій.

Слід зауважити, що сільське господарство в США мало ключову роль ще з моменту заснування країни. Для мігрантів, які переселялися на нову землю, в основному з Європи, фермерство здебільшого було гарантією успішного розвитку, адже продукти харчування були товаром гарантованого продажу, а земля у власності закріплювала майбутні перспективи. Але згодом ця перевага перетворилося на недолік – проблему перевиробництва [2].

З метою підтримки аграрної галузі американський уряд запроваджував різні види допомоги, які, головним чином, зводилися до прямого субсидування фермерів. У 2014 р. пряма бюджетна допомога була замінена на законодавчому рівні страхуванням аграрних ризиків. Американський Конгрес затвердив виділення \$956,4 млрд. доларів (майже трильйон) впродовж кількох років на запуск цілого ряду програм. Головним орієнтиром стало страхування врожаю і концепція страхування була розширена на інші сфери, наприклад, виробництво молока. Загалом американські фермери можуть обирати схему підтримки збуту продукції з-поміж двох основних програм. Перша програма – це страхування від падіння цін (PLC), яка передбачає компенсації, якщо ціни на продукцію рослинництва падають нижче заздалегідь визначених рівнів. Друга програма – страхування сільськогосподарських ризиків (ARC). Вона забезпечує виплати фермерам в разі зменшення доходів нижче середнього по країні показника. Для розрахунків потенційних виплат фермери під час реєстрації надають дані про площу та урожайність на фермах [2].

Крім того, в США існує ще кілька варіантів страхування врожаю або прибутків. При цьому, федеральний уряд може субсидувати страхові премії за ставками від 38% до 80%, в залежності від рівня покриття і варіантів, обраних виробниками. Такий високий рівень субсидій необхідний для того, щоб зробити продукцію доступною за ціною. Американські фінансові аналітики вважають, що фермери дедалі будуть більш зацікавленими в управлінні ризиками, зокрема, через вплив глобальних змін клімату. Водночас, програми, запропоновані законодавством США можуть мати інший ефект, наприклад схильність фермерів використовувати більш ризиковані в плані врожайності регіони. Тим не менше, розвинуті економіки, такі як американська, цілком можуть підтримувати високий рівень субсидування сільського господарства, що сприяє розвитку сільських територій, в той час як у менш розвинутих країнах така схема може здаватися надто витратною [2].

Основними напрямками підтримки розвитку сільських територій у США є:

- стимулювання розвитку сільських територій через дорадчі служби,
- впровадження сучасних інноваційних технологій в сільській місцевості у виробництві сільськогосподарських продукції;
- страхування від: 1) PLC (зниження цін); 2) сільськогосподарських ризиків; 3) врожаю або прибутків;
- стимулювання розвитку бізнесу та розвиток інфраструктури (житлові програми, водопостачання, електроенергія, широкосмугові мережі);
- підтримка людського капіталу, включаючи розвиток системи освіти, охорони здоров'я, житлово-комунального господарства.

Досвід європейських країн, у свою чергу, свідчить, що основними принципами політики розвитку сільських територій з початку ХХ століття була підтримка виробництва та бізнесу загалом. Відтак основна увага приділялась розвитку диверсифікації виробництва та інфраструктури села, в чому, як відомо, і досягли значних успіхів країни ЄС. Наразі ці країни переглянули свої цілі, і основну увагу зосереджено на підвищенні якості життя населення в цілому [3, с. 400].

В країнах ЄС, сьогодні, спостерігається економічний розвиток сільських територій, що визначається терміном «нова економіка», яка включає послуги ІТ-промисловості та біотехнологічні фірми. Так звана «нова економіка» може поєднувати традиційне виробництво і туризм, маркетингові проекти через мережу Інтернет для специфічної сільськогосподарської продукції з доданою вартістю (наприклад, органічна сільськогосподарська продукція, яка є дуже актуальною).

В ЄС основні напрями для розвитку сільських територій зосереджені в рамках САП (Спільна аграрна політика) і полягають у : формування справедливого суспільства; демократизація управління; розвиток сільських громад; науково-технологічний розвиток; екологічна безпека; забезпечення здоров'я нації [4, с. 156].

Незважаючи на жорсткі вимоги щодо надання державами преференцій національним виробникам для створення якомога більш конкурентного вільного ринку, в сільському господарстві Європейського Союзу досить широко застосовуються механізми фінансово-економічної підтримки виробників. Аграрний сектор ЄС визнаний пріоритетним сектором економіки, який користується першочерговою фінансовою підтримкою для захисту від зовнішньої та внутрішньої конкуренції [5, с. 100].

Нідерланди є другим після США експортером сільськогосподарської продукції у світі. Найбільше голландських сільгосптоварів відправляється у Німеччину. Основними пріоритетами у сільському господарстві Нідерландів є сталий розвиток, інновації, покращання умов утримання тварин, використання відновлюваних джерел енергетики, екологічна безпека.

Так, серед субсидій, які можуть отримати фермери, існує програма гарантування частини позики, яку готова взяти на себе держава. Претендувати на цю програму можуть малі або середні підприємці або молоді фермери віком до 39 років. Додаткові кошти позики, які фермер отримає під гарантії, мають бути витрачені на чітко визначені цілі, такі як, оптимізація виробництва; покращення якості продукції або умови утримання тварин. Крім того, на додаткову допомогу можуть претендувати молоді фермери – до 41 року. За статистикою голландського агентства з питань підприємництва RVO, лише 5% нідерландських фермерів молодші 35 років. Тому мета цієї програми – залучити більше молодих підприємців до аграрної сфери. Отримані кошти можуть бути інвестовані у будівництво, техніку або мобільне обладнання [2].

Крім того, у Нідерландах держава підтримує ферми, де відмовилися від використання хімікатів і пестицидів. Для забезпечення конкурентоздатності екологічної продукції, уряд, зокрема, підписав договори із супермаркетами та Федерацією агропромисловості та тепличного виробництва про розширення дистрибуції цієї продукції. Ще однією метою у сільському господарстві даної країни є розширення використання біомаси як палива на фермерських господарствах. Так, до 2030 року планується замінити 30% нафтопродуктів на «зелену енергетику».

Отже, у Нідерландах основними пріоритетами державного регулювання аграрного сектору є екологічність та енергозбереження виробництва продукції.

У Франції сільське господарство є найбільш опікувана державою галузь, хоча основа його – приватне землеволодіння. Кількість фермерських та приватних сільськогосподарських підприємств країни сягає майже 1 млн. На підтримку аграріїв держава витрачає в середньому до 40 млрд. євро на рік.

Механізм дії пільгових кредитів у Франції для сільського господарства заснований на принципі державного погашення банком різниці між договірною процентною ставкою і ставкою пільгової позики, наданої фермеру. Крім того, у французьких фермерів є пільги на кредити. На закупівлю нової сільгосптехніки вони можуть залучати кошти під 3-4% річних, на придбання землі – приблизно під 7% річних. Крім уряду французьких фермерів також підтримує й Євросоюз.

В Австралії виробниками сільськогосподарської продукції, в основному, є фермерські господарства. Фінансова підтримка уряду надається фермерам, як правило, для компенсації збитків спричинених природними або техногенними факторами – це тривалі періоди посухи (на всій території країни поєднується зрошення і сухе землеробство), повені, пожежі або деякі інші стихійні лиха. При цьому урядові дотації надаються у різних формах: гранти, короткострокові кредити за низькими відсотковими ставками. Також держава надає податкові пільги фермерам для компенсації амортизації сільськогосподарського обладнання. Для захисту агросектору уряд застосовує систему спеціальних платежів та імпорتنих мит.

Сільське господарство Канади отримує значну державну підтримку (щороку варіюється у межах 6-8 млрд. дол.), хоча вона в рази менша, ніж у країнах ЄС. Спеціально створені державні компанії регулюють пропозицію цих товарів на ринку, контролюючи внутрішнє виробництво та обмежуючи імпорту за допомогою високих мит. Щорічно держава інвестує сотні млн. доларів у різноманітні дослідження в галузі сільського господарства.

У Польщі держава намагається всіляко підтримувати дрібні аграрні підприємства, які демонструють поступову динаміку зростання виробництва, особливо у світлі європейських доплат за орні землі чи окремі види продукції. Кілька банків країни спеціалізуються на кредитуванні сільського господарства, зокрема BGZ. По довгострокових кредитах (до 10-ти років) держава може компенсувати половину відсоткової ставки. У Польщі популярним є також пільгове кредитування аграрного сектора, коли підприємець може сплатити лише 3%, а решту суми по відсотковій ставці банку повертає держава.

У Польщі ключовими ідеями концепції регіонального розвитку були децентралізація влади та надання ширших повноважень регіональним органам влади згідно з принципом субсидіарності, на якому саме і базується регіональна політика США [4, с. 157].

Характерним для сільськогосподарської обслуговуючої кооперації тут є постійний прогресуючий розвиток. Сьогодні, у Канаді з'явилися кооперативи нового покоління, основою яких є те, що члени кооперативу повинні укласти обов'язкові угоди про постачання, відповідно до яких вони мають право й зобов'язані поставити для кооперативу чітко визначену кількість сільськогосподарської продукції. Також від них вимагається інвестування в кооператив пропорційно до кількості продукції, яку вони постачатимуть

кооперативу. Цікавим фактом є те, що крім членів, у кооператив можуть входити й інші інвестори [6].

У Європі кооперативи забезпечують основні канали збуту продукції, а саме: у Скандинавії – 70 %, у Нідерландах – 65 %, у Німеччині, Франції – 55 %. Держави-члени ЄС, США, Канада та деякі інші країни розв'язали, насамперед, проблему збуту продукції, яка вирощена фермерами, шляхом підтримки створеної прозорої постачальницької, заготівельно-збутової інфраструктури на засадах кооперації та її інтеграції з торгівлею, підприємствами харчової та переробної промисловості [6].

У розвитку сільських територій країн ЄС обслуговуючі кооперативи відіграють важливу роль, адже забезпечують зростання продуктивності праці, сприяють розвитку сфери послуг у сільській місцевості, забезпечують оптимальне використання виробничих потужностей, поліпшують процес реструктуризації сільськогосподарського сектору, забезпечують зайнятість населення, сприяють поліпшенню екології

Підводячи підсумки, слід зауважити, що на сьогодні розвиток сільських територій України неможливий без чітко сформованої довгострокової стратегії розвитку. Враховуючи світовий досвід, на нашу думку, слід активно застосовувати у вітчизняній практиці господарювання такі напрямки управління розвитком сільських територій, як:

- створення загальнонаціональної мережі дорадчих служб в сільських територіях, виходячи з досвіду США;
- надання дотацій підприємствам, які відмовились від використання хімікатів і пестицидів та стимулювання у вигляді додаткових коштів позик за екологічність виробництва сільськогосподарської продукції, як у Нідерландах;
- надання податкових пільг фермерам для компенсації амортизації сільськогосподарського обладнання (Австралія).

Література:

1. Недбалюк О. П. Міжнародний досвід організації розвитку сільських територій та можливості його застосування в Україні. *Економіка і суспільство*. 2017. Вип. 9. С. 89–94.
2. Світові моделі підтримки сільського господарства / Укрінформ : сайт. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/2012230-svitovi-modeli-pidtrimki-silskogo-gospodarstva.html> (дата звернення: 25.01.23)
3. Куліш І. М. Державна політика розвитку сільських територій : світовий досвід для України. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України* : зб. наук. праць. 2014. Вип. 3 (107). С. 395–400.
4. Готра В., Ковач А. Зарубіжний досвід розвитку сільських територій. *Геополітика України: історія та сучасність* : зб. наук. праць. 2021. Вип. 2 (27). С. 154–160.
5. Несененко П. П., Тоня К. П. Аналіз єдиної аграрної політики Європейського Союзу. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету* : зб. наук. праць. 2021. № 9-10 (286-287). С. 99–105.
6. Горосян Г. А. Сільськогосподарська обслуговуюча кооперація як стратегічний напрям у контексті соціально економічного розвитку сільських територій. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія : Економіка і менеджмент. 2016. Вип. 19. С. 45–48. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_eim_2016_19_11 (дата звернення: 25.01.23)